

Advies van Sociaal Werk Nederland aan de verkenningcommissie Hogere Sociale Studies, 11 januari 2022

Sociaal Werk Nederland heeft in twee bijeenkomsten van de commissie over innovatie in het sociaal domein en de identiteit van de sociaal professional deelgenomen en daar aangekondigd in een apart stuk een bijdrage te willen leveren aan de verkenning en [de opdracht](#) die de commissie daarin van de Vereniging Hogescholen heeft gekregen. Belangrijke leidraad voor de input vanuit Sociaal Werk Nederland is enerzijds de rol van sociaal werk in de wijk in belangrijke maatschappelijke vraagstukken en anderzijds de krapte op de arbeidsmarkt. Vervolgens maken we een vertaling naar de focus en aandachtspunten voor de (opleiding van) toekomstige sociaal werkers voor onze branche.

1. Maatschappelijke vraagstukken en trends

De problematiek in een notendop

Onze samenleving vraagt veel van burgers. Mensen worden geacht zelfredzaam te zijn. Dat lukt een groeiende groep mensen niet. Een derde van de bevolking heeft moeite het hoofd economisch en sociaal boven water te houden. Zij leven continu in onzekerheid door bestaansstress en kunnen zich zonder hulp niet redden. Stress vergroot het risico op eenzaamheid, ziekte, uitval, kansarm opgroeien en beperkt het doenvermogen (zaken overzien, beslissen en doen). Dat heeft grote gevolgen voor arbeidsparticipatie en -productiviteit, het beroep op zorg en hulpverlening, en ook voor het menselijke en sociaal kapitaal van onze maatschappij. Hieronder een aantal zorgwekkende cijfers¹ dat van invloed is op de rol, de opdracht en betekenis van sociaal werkers in die samenleving: 557.000 huishoudens leven in langdurige armoede (waaronder 251.000 kinderen); 1,5 miljoen huishoudens hebben schulden, 2,3 miljoen mensen in Nederland zijn Licht Verstandelijk Beperkt, 2,5 miljoen mensen in Nederland zijn laaggeletterd en digibeet, bijna 2 miljoen Nederlanders lijden aan een psychische stoornis, 550.000 kinderen groeien op in een gezin met ouders met psychische problematiek, Nederland heeft 40.000 daklozen en 10 % van de 12- tot 18-jarigen staat geregistreerd als verdachte van een misdrijf.

Sociale ongelijkheid en gezondheidsverschillen

Onderzoekers van gerenommeerde instituten concluderen inmiddels eensgezind dat het anno 2021 nog steeds veel uitmaakt waar je wieg heeft gestaan. Als je bent geboren in een achterstandswijk (een wijk met een lage SES) heb je aantoonbaar minder ontplooiingskansen. En als je er je hele leven blijft wonen loop je meer risico in de schulden te raken, psychische en lichamelijke klachten te ontwikkelen en ga je gemiddeld zeven jaar eerder dood. De Raad voor de Volksgezondheid concludeert dat [gezondheidskansen in Nederland ongelijk verdeeld zijn](#), Aedes constateert dat [achterstandswijken in Nederland dichterbij zijn dan ooit](#) en Kim Putters (SCP) roept op tot een [nieuw sociaal contract](#). In crisistijden krijgen de zwakste wijken de hardste klappen. Dat bleek tijdens corona eens te meer, en werd ook een wake-up-call voor onder anderen de burgemeesters van vijftien grote steden. Zij stuurden het kabinet een vlammend manifest met een oproep om een actieplan voor betere buurten. [‘En daarbij moeten sociaal werkers een grote vinger in de pap krijgen](#), want zij kennen die wijken en spreken de taal van de straat’, stelde Arnhems burgemeester Ahmed Marcouch. Corona is cru genoeg ook een katalysator voor de omslag van zorg naar voorzorg. Met honderdduizenden achterstallige behandelingen is het beteugelen van de stijgende vraag naar zorg urgenter dan ooit. Sociaal werk kan aan de voorkant voorkomen dat beginnende psychosociale problemen uitgroeien tot (zware) zorgvragen. Het begrip ‘positieve gezondheid’ kan helpen vorm te geven aan een effectieve aanpak, want [‘gezondheid is meer dan niet-ziek zijn’](#). [En substitutie van zorg naar het sociaal domein](#) blijkt een effectieve bijdrage te leveren aan vermindering van de zorguitgaven. VVD, D’66, CDA en CU kondigen in hun regeerakkoord een brede, domein-overstijgende wijkaanpak aan vanuit het perspectief van leefbaarheid en veiligheid. En dat is hard nodig. Want wijken staan onder druk door armoede, werkloosheid, schulden, criminaliteit en achterstelling in het onderwijs en gezondheid. Het gevaar dreigt dat bewoners van deze wijken deze achterstanden doorgeven aan de volgende generatie. Dit zorgt voor een tweedeling en holt de sociale samenhang in ons land uit. Bovendien komt de leefbaarheid en de veiligheid onder druk te staan, wordt het wantrouwen tussen overheid en burgers gevoed en worden gezondheidsverschillen vergroot. We moeten langdurig en meerjarig werken aan herstel en perspectief, door de aanpak en het voorkómen van risicofactoren in wijken en buurten en door

¹ Meer cijfers in [deze infographic](#) van Sociaal Werk Nederland

beschermende factoren te stimuleren. Een belangrijke sleutel hiervoor is sociale verbondenheid: het (weer) verbinden van mensen met elkaar en de samenleving. In vitale en leefbare buurten voelen mensen zich thuis en zijn ze betrokken bij elkaar. Mensen leveren er een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage aan de verbanden waarvan ze deel uitmaken, zoals familie, school en verenigingsleven. Ze staan klaar voor elkaar. Het sociaal werk is een sociale verbinder pur sang. Sociaal werkers verbinden zowel bewoners onderling als vele organisaties op lokaal niveau. Ze werken niet alleen voor de gemeenschap, maar vooral ook mét de gemeenschap.

Toenemende kansenongelijkheid van de jeugd

Het sociaal werk voor de jeugd richt zich op het versterken van hun talenten, zodat peuters, kinderen en jongeren voldoende kans krijgen zich te ontwikkelen. Dat voorkomt dat er in een later stadium zwaardere en duurder jeugdzorg nodig is. In de afgelopen twee jaar is duidelijk geworden dat de jeugd in kwetsbare wijken harder werd geraakt door de lockdown dan hun leeftijdsgenoten in de betere buurten. Geen eigen plek, geen eigen computer, maar wel de verleidingen van snel geld op de hoek van de straat. Intensivering van de structurele samenwerking tussen onderwijs en sociaal werk is nodig. In en om de school, en in de buurt. Dat vraagt om meer [kinderwerkers](#) en [jongerenwerkers](#) die dat samen in de wijk kunnen invullen. Ook de coalitiepartijen pleiten in hun akkoord voor 'een brede preventie-aanpak, via onder meer **meer jeugdwerkers**, om zo te voorkomen dat jongeren afglijden naar de criminaliteit of na een overtreding draaideurcriminelen worden'.

Bestaansonzekerheid en de consequenties

De problemen van groepen die voor de coronacrisis al kwetsbaar waren, zijn vergroot en er zijn nieuwe kwetsbare groepen ontstaan. Het ontnemt hen kansen op ontwikkeling, participatie en gezondheid en heeft schadelijke maatschappelijke gevolgen. De coalitiepartijen pleiten in het regeerakkoord voor een brede aanpak van bestrijding van armoede in kwetsbare wijken door gemeenten. Sinds de documentaire-reeks Schuldig weet heel Nederland hoe ontwrichtende langdurige geldstress is. Sociaal werkers en zeker sociaal raadslieden dragen veel bij aan het voorkomen ervan. Ze zijn [cruciaal in lokale netwerken voor schuldproblematiek](#).

Energietransitie als Sociale opgave

Klimaatverandering is een van de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken voor en van het nieuwe kabinet. Met een rol voor het sociaal werk en sociaal werkers. Het klimaatvraagstuk gaat immers niet alleen over technische oplossingen voor stikstofoverlast, intensieve landbouw en vervuilende bedrijven. Het vraagt vooral ook iets van mensen in wijken en buurten en hun gedrag. Zij moeten immers aan de slag met het verduurzamen van hun woning, hun energie en hun wijk. Het vraagstuk van duurzaamheid heeft veelal ook een directe relatie met armoede en gezondheid. Dat vraagt om een integrale wijkaanpak, met de inzet van sociaal werkers wier kerntaak en expertise het is om bewoners te betrekken, activeren en verbinden, en maatwerk te organiseren.

2. Toenemende zorg over de krapte op de arbeidsmarkt

Wij hebben toenemende zorgen over de tekorten op de arbeidsmarkt. De komende decennia zijn er veel 'handen in de wijk' nodig gezien de net geschetste grote maatschappelijke vraagstukken. We verwachten een stijgende vraag naar sociaal werk als onderdeel van een brede, domein overstijgende wijkaanpak. Sociaal werkers leveren immers een cruciale bijdrage aan leefbaarheid en veiligheid, vroeg signalering van allerlei soorten problematiek, ondersteuning van kwetsbare bewoners, het bevorderen van positieve gezondheid, de klimaatopgave en energiearmoede, uitvoering van de nieuwe wet Inburgering en de vergrijzing. De vraag is of het sociaal werk deze vraag aan kan op de huidige en toekomstige uniek krappe arbeidsmarkt. Het CBS telde in het 4e kwartaal van 2020 2650 nieuwe vacatures voor sociaal werkers in onze sector. En uit cijfers van de werkgevers enquête medio 2021 blijkt een derde van de vacatures in het sociaal werk moeilijk vervulbaar. Het piept en het kraakt in delen van onze sector: voor vacatures voor onder andere opbouw- en jongerenwerkers zijn nauwelijks nog geschikte kandidaten te vinden. En zoeken we momenteel naar andere manieren om potentiële kandidaten (bijvoorbeeld zij-instromers) met een coachingstraject op te leiden in de praktijk. Het recente verhaal van Nanneke de Jager (sociaal werker van het jaar 2021) over de situatie in Groningen is een zorgelijk signaal en exemplarisch. 'We zijn met te weinig en er is zoveel te doen in de wijk', 'veel inwoners worstelen met 'rondkomen' en 'overeind blijven', en dan breed bedoeld, financieel, digitaal etc., aldus Nanneke. Te weinig hbo studenten kiezen voor onze sector en hebben ook (nog) niet de expertise en

ervaring om vanuit een collectieve insteek met bewoners in een wijk aan de slag te gaan. De koppeling van het profiel Jeugd aan registratie bij het SKJ helpt studenten niet om een evenwichtige keuze te maken tussen de huidige drie profielen en draagt bij aan een geringer aantal studenten met het profiel Welzijn & Samenleving. Tegelijkertijd is er een overschot aan MBO studenten sociaal werk, verlaten vooral veel jongere werknemers onze sector relatief snel en vragen nieuwe thema's (met nieuwe kansen zoals verduurzaming en de energietransitie) om nieuwe inzichten en vaardigheden. Er is dan ook actie nodig, gezamenlijke actie. SWN zal in 2022 het initiatief nemen voor een Actieagenda Arbeidsmarkt Sociaal Domein met alle relevante partners, startend vanuit het perspectief van het sociaal werk. En daarin hebben we het Hoger Beroepsonderwijs en de Hogescholen hard nodig om – in samenspraak en gezamenlijk met het werkveld – voldoende en goede sociaal werkers van de toekomst op te leiden.

3. Wat betekent dit voor opleidingen?

Hieronder vertalen we de rol van het sociaal werk bij de toenemende maatschappelijke vraagstukken en de vereiste wijkaanpak naar onze aandachtspunten voor (her)inrichting van de Hoger Sociale Studies. Deze punten zijn opgehaald en getoetst bij onze leden. Het start met een algemene typering van de generalist en vervolgens een aantal specifieke aandachtspunten.

- *Een generalist*: de toenemende complexiteit van de samenleving en diversiteit aan maatschappelijke vraagstukken in de wijk vraagt om een sterke generalist, die van alle markten thuis is. Een professional die van alle (leef)gebieden kennis heeft² maar geen specialist is op die gebieden. Een goede generalist is ook een specialist, oftewel het generalisme van de sociaal werker is een specialisme. De sociaal werker kijkt vanuit een uniek sociaal perspectief naar (met de woorden van Hans van Ewijk) hoe mensen zich gedragen, hoe mensen zich tot elkaar verhouden en wat daar niet goed gaat en nodig is. En reflecteert goed en zorgvuldig op en met anderen en is in staat krachten in de omgeving te mobiliseren. Dat vraagt allereerst om 'voldoende menselijkheid', een aantal basisvaardigheden en een brede kennisbasis³. Die sociaal werker zou als basisprofessional samen met de wijkverpleegkundige, de huisarts en de wijkagent de (al door anderen bepleite) pijlers moeten vormen in de wijk. Het zijn 'de vertrouwde gezichten in de wijk'. Dat vraagt voor de sociaal werker om een brede generalistische basis in de opleiding met een goede balans tussen de collectieve en individuele invalshoek. De opleiding bevat mogelijkheden om 'te ruiken' aan diverse invalshoeken/leefgebieden (bijvoorbeeld in de vorm van minoren) in de bachelor. Uiteraard is daarna verdieping/specialisatie nodig. Ons pleidooi is om 'dit vervolg' samen met het werkveld in te richten zodat beginnende beroepsbeoefenaren met die brede, stevige basis zich in de beroepspraktijk verder kunnen specialiseren en bekwamen tot onder meer goede opbouwwerkers en jongerenwerkers
- *Politiek sensitief werken*: gemeenten zoeken naar manieren om bottom up te werken in plaats van top down. Recente onderzoek 'de kern van sociaal werk' (vanuit het lectorenplatform sociaal werk) maakt nog weer eens duidelijk hoe belangrijk het is dat professionals goede relaties opbouwen met ambtenaren, zodat op een juiste manier thema's, trends, ontwikkelingen en behoeftes geagendeerd kunnen worden. Het wordt gezien als een taak van sociaal werkers om aan de voorkant beleidsprocessen te beïnvloeden en corrigeren. Dit is een aspect van het kunnen denken op zowel micro-, meso- als macro-niveau en valt ook onder agenderen (met oog voor de dilemma's die [Evelien Tonkens in haar Marie Kamphuislezing op 10 november 2021 benoemde](#)). De vaardigheden die hiervoor nodig zijn, hebben we onlangs vanuit het Arbeidsmarktplatform Sociaal Werk bij tientallen sociaal werkers getraind in een [training 'Sales vanuit je hart'](#).
- *Integraal en interprofessioneel werken*: integraal werken is een hot item in gemeentes. Intern tussen verschillende afdelingen in het sociaal domein, maar ook extern in de keten en andere relaties. Of het betekent soms ook intensief samenwerken bij een bepaald thema in projecten. Voorbeelden zijn thema's als verduurzaming en de energietransitie en de rol en samenwerking in welzijn op recept. Hierin krijgt samenwerking met het fysiek en het

² zoals onder meer weergegeven in [het beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker \(w&md\)](#)

³ zoals Hans van Ewijk mooi omschrijft in [de podcast 'de essentie van het sociaal werk'](#)

medisch domein vorm. De professional werkt daardoor in veel verschillende contexten op verschillende manieren interprofessioneel samen. Dit heeft impact op je houding ten opzichte van netwerkpartners en samenwerkingspartners. **Het vraagt iets (nieuws) van professionals.** De professional zal deze partners moeten kennen in hun missie en visie en toegevoegde waarde. En lef hebben en vaardigheden om duidelijke afspraken te maken over regie en monitoring. Per gemeente zijn de afspraken weer anders over hoe te handelen in welke situatie. Handig om dat te weten zodat je adequaat kunt samenwerken in de keten. Niet denken in 'wij' en 'zij-van-de toegang' of 'zij-van-de concurrent' maar....

- *Je eigen professe/toegevoegde waarde benoemen en kunnen pitchen:* we doen het samen: jij doet dit onderdeel en ik dit... Dat betekent wel dat je als sociaal werker goed je toegevoegde waarde onder woorden kunt brengen op de markt van ondersteuningsaanbieders: pitchen waar ben je van als je sociaal werker bent en wat jouw meerwaarde is ten opzichte van de andere professionals. En het betekent waarmaken wat je belooft: goede waar verkopen. Dit vraagt marktdenken, verkoopvaardigheden en lef om naar voren te stappen en toe te lichten wat jij (beter) kunt (dan een ander) voor deze inwoner vanuit de transformatieopgave.
- *Maatwerk en methodisch kunnen (blijven) werken:* doordat de inwoner/ het gezin meer centraal is komen te staan, zal er meer maatwerk geleverd gaan worden. Het kenmerk van een sociaal werk is weliswaar dat er methodisch (onderbouwd plan-evalueren-bijstellen) wordt gewerkt, maar niet altijd met kant en klare methodes. Dit is waarom creativiteit zo belangrijk is. Om het samenwerken met anderen aan maatwerkoplossingen methodisch te kunnen blijven doen. En goed uit te kunnen blijven leggen wat je doet. En een tijd van toenemende krapte in het aanbod van zorg en ondersteuning vraagt ook van professionals in het sociaal werk dat zij out of the box kunnen denken en na- en mee kunnen denken over nieuwe vormen van ondersteuning.
- *Data gedreven werken:* de sector kan nog beter leren gebruik te maken van gegevens die nu al beschikbaar zijn over het bereik van mensen, wat wel en niet effectief is. Sociaal Werk Nederland startte in 2019 een project om onze leden hierin te ondersteunen. Dit project was in eerste instantie gestart om gezamenlijk data te verzamelen over de impact van het werk en zo onze meerwaarde aan te tonen. Het bevat naast het al ontwikkelde gezamenlijk KPI-model ook een inventarisatie en analyse van maatschappelijke kosten baten analyses (mkba's). En tenslotte een opleidingsaanbod voor lidorganisaties om hen toe te rusten voor het data gedreven werken. Graag stellen wij te zijner tijd de uitkomsten beschikbaar als input voor de vormgeving van onderwijs aan studenten op het thema data gedreven werken.